

Pomen spoštovanja v demokraciji

V tem prispevku želim na kratko in zgolj v temeljnih okvirih opozoriti na pomen spoštovanja za uspešnost (slovenskega) demokratičnega političnega sistema. Sodobno demokracijo štejem za sicer zapleten in pogosto težaven okvir političnega sobivanja, ki pa je na splošno in v celoti gledano boljši od drugih doslej znanih političnih sistemov. Tista lastnost sodobne demokracije, ki le-to postavlja na višji civilizacijski nivo od mnogih dosedanjih političnih sistemov in praks, se kaže predvsem v tem, da ta demokracija ni le formalni pojav, ki bi vladavino ljudstva utemeljeval zgolj v večinskem (kvantitativnem, preglasovalnem) principu, pač pa je tudi kvalitativni, vrednotno prežeti pojav, ki vsebuje kot svojo bistveno prvino tudi varstvo človekovih svoboščin in pravic. Ta kakovostna prvina, ki pomeni, da demokracija posamezniku priznava temeljno osebno avtonomijo, polno in enako politično in pravno subjektiviteto, nediskriminatorno obravnavanje pred državnimi organi in v družbi nasploh ter ne nazadnje varstvo pred protipravnimi posegi države in drugih subjektov v njegovo osebno sfero, je odraz znatnega pozitivnega premika v zavesti človeštva oziroma posamezne demokratične družbe. Demokracija namreč kot takšna spodbuja in varuje svobodo človeškega duha ter zmanjšuje količino strahu in nasilja, ki mu je izpostavljen posameznik. Svoboda duha se kaže predvsem v relativno široki možnosti učenja ter izražanja svojih misli, vere in drugih prepričanj, relativno visoka stopnja odsotnosti strahu in nasilja pa se kaže v občutku varnosti, ki ga zagotavljajo predvsem institucije pravne in socialne države, seveda pa tudi (razvijajoča se) demokratična politična in širša kultura.

Če želimo, da je demokracija v zgoraj navedenih in drugih vidikih zadosti uspešna, moramo kot njeno podstat nenehno razvijati in ohranjati ustrezne etične, pravne, politične in druge vrednote. Vse te vrednote pa s človekom in družbo neposredno povezuje tisto, kar imenujemo *spoštovanje*. Brez spoštovanja ni mogoče uspešno graditi politične družbene zgradbe, kajti spoštovanje v vrednotnem smislu pogojuje zaupanje. Soljudem ali državnim institucijam (lahko) namreč iskreno zaupamo le, kadar in kolikor jih spoštujemo. Brez spoštovanja tako ni zaupanja, brez zaupanja pa ni uspešne politike, prava, ekonomije, religije in sociale. Če ne zaupamo sodelavcu, znancu ali sosеду, če ne zaupamo policistu, inšpektorju ali sodniku, če ne zaupamo poslancu ali ministru ter če ne zaupamo dobrodelnim organizacijam, duhovnikom, direktorjem, učiteljem in drugim, družba enostavno ne more biti sproščena, povezana in nasploh uspešna. Pretirano pomanjkanje in upadanje zaupanja vodi neizogibno v večplastno družbeno krizo in v skrajni posledici v družbeni razkroj. Zaupanje pa je, kot rečeno, utemeljeno na vrednotno opredeljenem spoštovanju, zato je, naj to ponovno poudarim, spoštovanje še posebej za demokratično družbo temeljnega pomena.

Spoštovanje je vrsta pozitivnega občutka oziroma odnosa do neke osebe ali drugega bitja. Etimološko izhaja tujka *respect* (spoštovanje) iz latinske besede *respicere*, ki označuje pogled nazaj. Gre za idejo, da (pozitivno) ovrednotimo nekaj, kar je bilo storjeno v preteklosti in si zasluži odobravanje. Sposobnost spoštovanja je sposobnost preseganja lastne egocentričnosti in je, če je spoštovanje pravično in iskreno, znak pozitivnega razvoja posameznika na poti njegove samorealizacije. V vsakomur in v vsem je namreč vedno mogoče najti nekaj, kar lahko spoštujemo, zato je prav, da to tudi storimo.

Na osebni moralni ravni lahko kot posamezniki spoštujemo že sočloveka kot takšnega, še posebej pa ga lahko kot osebnost spoštujemo za vse, kar je v življenju storil dobrega, lepega, koristnega, veličastnega ipd. Naše spoštovanje si lahko denimo prislužita tudi rastlina ali žival, ki imata posebne ali nadpovprečne lastnosti. Nenazadnje ljudje posebno obliko spoštovanja namenjamo določenim družbenim institucijam (npr. predsedniku države,

monarhu, vladi, predsedniku vlade, ministru, sodiščem in sodnikom), pri čemer moramo tu ločevati med institucijo kot takšno ter njenim konkretnim (začasnim) nosilcem.

Nasprotje od spoštovanja je nespoštovanje. Vsakdo od nas zasluži v določeni meri tako spoštovanje, kot nespoštovanje. Spoštovati ne moremo nečesa, kar je slabo, destruktivno ipd. S takšnim nespoštovanjem ni nič narobe. Celó prav je, da jasno razločujemo med tem, kar spoštujemo, in česar ne. Toda pri tem si moramo prizadevati, da ne zaidemo v skrajne oziroma najbolj intenzivne oblike nespoštovanja, med katere sodita predvsem prezir in sovražstvo. Gre namreč za negativni čustvi, ki prizadeneta ne le tiste, zoper katere ju usmerimo, marveč tudi nas same. Poleg tega ti negativni čustvi privlačita enaka in drugačna negativna čustva drugih ljudi, kar vodi v vedno večjo negativno obremenitev nosilca takšnih negativnih občutenj in njegove okolice.

Prav je, da naše spoštovanje in nespoštovanje izrazimo navzven. Na eni strani z izražanjem spoštovanja vzpodbujamo druge, ki si to zaslužijo, in hkrati sebi povzročamo prav tako prijetna občutenja (seveda le, če smo pri vsem tem iskreni), na drugi strani pa z izražanjem nespoštovanja izrazimo kritiko, ki naj drugi osebi pomaga k spremembi, preobrazbi – seveda nam lahko to uspe le, če svoje nespoštovanje izrazimo na spoštljiv (kulturnen, toleranten) način. Slednje je zelo pomembno, saj lahko le tako – tj. z lastnim zgledom – pozitivno prispevamo h kultiviranju družbe in dobrim medčloveškim odnosom. Zavedati se moramo, da smo vsi nepopolni, da imamo vsi napake. Ravno zato je še posebej pomembno, da se medsebojno spodbujamo tam, kjer lahko drug v drugem najdemo kaj dobrega – in tega je vedno kar nekaj.

V Sloveniji je spoštovanja premalo, tako na osebni, kot kolektivni in institucionalni ravni. Prevelika mera nespoštovanja se kaže predvsem v naslednjih vidikih: a) v pretirano zaostreni bipolarnosti, v marsičem celo razklanosti, političnega prostora; b) v zavisti do drugih, ki so morebiti v čem spretnejši, uspešnejši, bogatejši ipd.; c) v naraščajoči korupciji in drugih nepoštenih in/ali nezakonitih ravnanjih (koruptivna oseba je nespoštljiva do drugih, saj jih zaradi lastne koristi nepošteno prikrajša oziroma prizadene); d) v nevljudnem, žaljivem ali celo sovražnem govoru in nastopanju proti drugim posameznikom ali državnim institucijam in njihovim predstavnikom (žal smo takšnim pojavom večkrat priča tudi v parlamentu in celo na državnih proslavah); e) v nespoštovanju in s tem v neprepoznavanju (oziroma v težnji po zanikanju) vseh pozitivnih vidikov naše skupne narodne in državne preteklosti.

Če navedene in morebitne druge oblike nespoštovanja v naši družbi seštejemo, lahko ugotovimo, da smo priča pravemu nacionalnemu samouničevanju. Namesto, da bi se (bistveno bolj) veselili naše drage domovine, naravnih lepot Slovenije, velikih uspehov, ki jih je dosegla naša mlada država v zadnjih dveh desetletjih, naših znanstvenih, kulturnih, športnih in drugih svetovnih prebojev in uspehov ter še marsičesa drugega, se najpogosteje ukvarjamo z medsebojnimi prepiri in spopadi, bodisi na ideološki, politično-oblastni, materialno- pridobitniški, zavistno-šentflorjanski ali kaki drugi ravni. Enostavno ne znamo (dovolj) spoštovati sami sebe! S tem pa slabimo našo individualno in narodno samozavest, tako v naših glavah in srcih, kot seveda tudi v odnosu do tujcev ter do tujih držav in njihovih predstavnikov. Zato smo tam, kjer bi morali biti pokončni, najpogosteje servilni. Tako slabimo tudi našo politiko in gospodarstvo, pa tudi pravni red, kulturo in vse ostalo.

Razlog za to, da se premalo spoštujemo, je na površinski ravni v naših sebičnih in zmotnih predstavah o tem, da lahko priznanje, ki ga namenimo drugemu, kakorkoli škoduje nam samim, naši samopodobi in (samo)pomembnosti. Na globlji ravni pa gre enostavno za našo

nevednost, tj. za temeljno nerazumevanje sveta. Ne zavedamo se povezanosti vseh bitij in celotnega stvarstva, zato se tudi ne zavedamo, da z odsotnostjo spoštljivega odnosa ali z neupravičenim nespoštovanjem, pogosto celo s prezirom in sovraštvom, neposredno ali posredno prizadenemo vse in vsakogar, s čimer seveda ne storimo nič dobrega.

V majhnih državah in družbah, kot je Slovenija, je uravnoteženo in pravično medsebojno spoštovanje na nek način celo pomembnejše in ima vitalnejši pomen, kot to velja za velike družbe in države. V Sloveniji moramo biti zaradi naše večje medsebojne družbene bližine zelo taktni in premišljeni, kadar se odločamo za kritiko, konfrontacijo mnenj ipd. Če danes nekomu nesramno zabrusimo to ali ono, se moramo zavedati, da se bomo že jutri z njim ponovno srečali na delovnem mestu, v javni razpravi, na prehodu ali kako drugače.

Seveda nikakor ne želim reči, da kritično soočanje mnenj ni primerno. Nasprotno, je nujno in zelo koristno, vendar le, če znamo biti, kot rečeno, tudi v naši kritiki in pri različnih mnenjskih soočenjih dovolj kulturni in tolerantni. Da torej svoje nespoštovanje izrazimo na spoštljiv način. Da se potrudimo v sogovorniku, tekmecu, nasprotniku videti tudi (potencialno) dobro in ne le slabo. In da po možnosti svojo kritiko usmerimo bolj *ad rem* (v napačne misli, besede in ravnanja) in manj *ad personam* (v človeka), kajti tako pustimo drugemu in sebi več prostora za (konstruktivno) »častno priznanje ali umik«.

Spoštovanje je torej za demokracijo in za vse nas, državljane, ki jo bolj ali manj uspešno gradimo in živimo, velikega pomena. Najpomembnejše pa je, da spoštovanje do države, državljanov in do vseh naših skupnih dobrin v prvi vrsti izkažejo vodilni politiki, gospodarstveniki, intelektualci, novinarji, verski voditelji in vsi drugi, ki imajo v družbi najpomembnejše vloge, kajti njihov osebni zgled je tu ključen. Še več, ljudstvo ima vso pravico, da od njih to vsakodnevno in odločno zahteva ter tudi na ta način prispeva k skupnemu dobru.

Dr. Miro Cerar
Profesor na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani